

**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО**

**ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ
УКРАЇНИ**

3 (46) / 2015

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського
Протокол № 9 від 30 червня 2015 р.

Київ – 2015

Крамченкова В. О., доцент кафедри наукових основ управління та психології ХНПУ імені Г.С. Сковороди (м. Харків)
Сосин І. К., професор кафедри наркології Харківської медичної академії післядипломної освіти (м. Харків)

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСЕМАНТИКИ ВІТАЛЬНИХ КАТЕГОРІЙ У КУРЦІВ

Стаття присв'ячена вивченню змістовних компонентів свідомості та визначенню місця куріння у семантичному просторі курців різного віку. Виявлено, що категорія куріння у курців всіх досліджуваних вікових груп розташована у позитивному семантичному полі, що підтверджує позитивний особистісний сенс паління. Встановлено вікові особливості системи уявлень особистості курців. Показано, що у віці 20-45 років куріння семантично пов'язане із свободою та впевненістю, а у віці 15-19 років – із задоволенням.

Ключові слова: вік, куріння, психосемантичний простір, суб'єктивні уявлення, особистісний сенс.

Статья посвящена изучению содержательных компонентов сознания и определению места курения в семантическом пространстве курильщиков разного возраста. Выведено, что категория курения у курильщиков всех исследованных возрастных групп расположена в позитивном семантическом поле, что подтверждает позитивный личностный смысл курения. Установлены возрастные особенности системы представлений личности курильщиков. Показано, что в возрасте 20-45 лет курение семантически связано со свободой и уверенностью, а в возрасте 15-19 лет – с удовольствием.

Ключевые слова: возраст, курение, психосемантическое пространство, субъективные представления, личностный смысл.

Актуальність дослідження.

Тютюнопаління призводить до величезних негативних наслідків, що обумовлює значний суспільний та науковий інтерес до цієї проблеми. Згідно Третього Звіту щодо глобальної тютюнової епідемії, що оприлюднено Всесвітній організацією охорони здоров'я (ВООЗ), до 2020 року тютюнопаління стане провідною причиною та найважливішою проблемою для суспільного здоров'я в усьому світі [20]. Для підвищення ефективності боротьби з курінням необхідно глибоко і детально проаналізувати соціально-психологічні чинники і механізми, що пояснюють цей складний феномен. До таких чинників відноситься система уявлень особистості, як цілісне утворення, що виконує функції опосередковування сприйняття і регуляції людської поведінки. Отже, особливості системи уявлень про вітальні категорії у психосемантичному просторі курців різних вікових груп потребують наукової розробки.

Метою є вивчення змістовних компонентів свідомості та визначення місця куріння у семантичному просторі курців різного віку.

Міра наукової розробки проблеми. Проблема паління завдяки своїй складності і неоднозначності є міждисциплінарною, її вивченню присвячені роботи Красовського К.С., Риткіса І.С., Табачнікова С.І., Пархоменко Л.К., Зубченко С.О., Андрєвої Т.І., Вороніної А.В.,

[1; 4; 7; 9; 11; 15; 17; 18]

Незважаючи на те що інформація про шкідливі наслідки паління активно розповсюджується в Україні, кількість курців залишається великою. Отже, обізнаність курців про шкоду паління досить висока, але відмови від нього не відбувається [5; 13]. Згідно з М. Куном, поведінка особистості визначається, тим як вона сприймає та інтерпретує навколишню дійсність, тобто системою суб'єктивних уявлень особистості щодо вітальних категорій [8; 12]. До вітальних категорій ми відносимо ті, які входять до системи уявлень, яка відбиває основні сфери життєдіяльності та саморегуляції людської поведінки.

Вивченню системи уявлень, образу світу та інших смислових утворень особистості присвячено багато робіт у психології. Ці характеристики знайшли своє віддзеркалення в таких моделях, як «багатовимірний світ людини» за О.М. Леонтьєвим, «життєві світи» за Ф.Е. Василюком, «смислова сфера особистості» за Б.С. Братусем, «смислова реальність» за Д.О. Леонтьєвим та ін [2; 3; 10]. Структуру образу світу досліджували В.П. Серкін, В.В. Петухов [14; 16]. Функціям системи уявлень присвячені праці О.В. Запорожця, О.Г. Шмельова, В.П. Серкіна [6; 16; 19]. Особистісний сенс як феномен свідомості розглядався у роботах А.Г. Шмельова [19]. Аналіз теоретичних положень щодо проблеми формування і розвитку смислової сфери особистості,

показує, що ці процеси функціонують в психосемантичному просторі та відбивають загальні закономірності вікового розвитку. При цьому підлітковий та юнацький вік є сенситивним для формування системи уявлень та світогляду особистості.

Особливості системи уявлень курця щодо вітальних категорій відіграють суттєву роль у тютюнової адикції, що може реалізуватися завдяки функціям регуляції діяльності та умовного підкріплення поведінки, що показано в роботах О.В. Запорожця [6]. Реалізація процесів, що направляють формування і розвиток системи суб'єктивних уявлень можлива за допомогою таких психологічних механізмів, як інтеріоризація, ідентифікація, інтерналізація. Необхідно відмітити, що роль цих механізмів на різних етапах становлення особистості неоднозначна і залежить від рівня вікового розвитку.

Організація та методи дослідження. У дослідженні прийняли участь 295 респондентів у віці 15 – 45 років. За критерієм вживання тютюну виділено групу курців (К) та групу респондентів, які не палять (НК).

За віковою ознакою респонденти згідно періодизації Е. Еріксона були розподілені на дві групи відповідно до соціальної ситуації розвитку та провідної діяльності (навчальної або трудової).

До першої групи потрапили старшокласники та студенти 1-3 курсів. Респонденти 15-19 років знаходяться на п'ятій стадії періодизації розвитку особистості за Е. Еріксоном, для якої є характерним формування уявлення про власну унікальність, пошук себе, визначення життєвого напрямку. Саме у цьому віці закладаються основи світогляду, складаються особистісні сенси, картина світу стає усвідомленою і яскравою. Людина цього віку стикається з різними соціальними вимогами і новими ролями. Завдання цього періоду – інтегрувати ці численні образи себе в особисту ідентичність, яка представляє усвідомлення, як минулого, так і майбутнього, яке логічно виходить з нього. Проте розвиток особистої ідентичності відбувається під сильним впливом тих соціальних груп, з якими вони себе ідентифікують.

Початок шостої стадії психосоціального розвитку за Е. Еріксоном означає

формальний початок дорослого життя. Для респондентів 20-45 років характерним є перегляд уявлень про життя у процесі трудової діяльності, усвідомлення цінності та значущості навколишніх людей, набуття здатності до психологічної близькості.

Таким чином, було сформовано чотири дослідницькі групи: курці віком 15-19 років (N=73); респонденти 15-19 років, які не палять (N=73); курці віком 20-45 років (N=75); респонденти 20-45 років, які не палять (N=74).

Дослідження проводилося за допомогою семантичного диференціалу (СД) Ч. Осгуда [12; 16]. СД належить до методів експериментальної семантики спрямований на дослідження сприйняття і поведінки людини, аналіз соціальних установок і особистісних сенсів. Семантичний простір, що задається стандартним СД має три інтегруючі чинники: оцінка, сила, активність. Згідно з даними Ч. Осгуда, багаторазово підтвердженим різними дослідниками, - інтегруючі чинники являються універсальними (інваріантними) по відношенню до мови випробовуваних і відповідають виділеною В. Вундтом трикомпонентній моделі опису емоцій (задоволення - напруга - збудження).

Семантичний диференціал дозволяє вимірювати коннотативне значення вітальних категорій, їх особистісний сенс. До вітальних категорій ми відносимо категорії куріння, свобода, сім'я, щастя, здоров'я, прихильність, упевненість, спілкування, розваги, незалежність, самотність, задоволення, нудьга, відпочинок, стрес, тобто категорії, що відбивають основні сфери життєдіяльності та саморегуляції людської поведінки. Семантичний простір є своєрідною метамовою опису значень, дозволяючим шляхом розкладання їх вмісту у фіксованому алфавіті категорій-чинників проводити семантичний аналіз цих значень, виносити судження про їх схожість і відмінність шляхом обчислення відстаней між відповідними значеннями координатними точками просторі [8; 12].

Виклад основних результатів дослідження. Порівняння результатів дослідження психосемантики вітальних категорій у досліджуваних курців старшої вікової групи за універсальними чинниками оцінка-сила-активність представлено у таблиці 1.

Показники оцінки, сили та активності вітальних категорій досліджуваних віком 20-45 років

Категорія	Оцінка		Сила		Активність	
	К	НК	К	НК	К	НК
Куріння	1,2	-2,0	2,3	-2,1	1,0	-2,3
Свобода	1,0	1,2	2,0	1,6	0,9	1,1
Сім'я	1,5	1,5	0,8	1,3	1,5	1,8
Щастя	1,6	2,0	1,0	2,0	1,1	2,1
Здоров'я	1,8	1,0	2,0	1,4	0,6	1,7
Прихильність	1,3	1,6	2,2	1,3	0,3	1,0
Упевненість	1,3	1,2	2,3	1,8	1,2	2,3
Спілкування	1,4	1,4	1,1	1,2	1,5	1,3
Розваги	1,1	1,3	1,5	1,0	1,8	1,2
Незалежність	1,1	0,9	0,8	1,1	1,8	0,9
Самотність	-2,1	-0,6	-1,6	-1,0	-0,9	-1,3
Задоволення	1,7	1,0	2,4	0,7	1,2	1,1
Нудьга	-2,4	-0,5	-1,3	-1,0	-0,5	-1,5
Відпочинок	1,9	1,6	2,5	0,9	2,1	1,5
Стрес	-2,5	-1,8	1,7	-1,5	1,6	-1,1

Примітка: К – курці, НК – респонденти, які не палять

За результатами дослідження виявлено, що у курців 20-45 років найвищі показники за фактором оцінки мають категорії відпочинок (1,9), здоров'я (1,8), задоволення (1,7), щастя (1,6), сім'я (1,5), найнижчі – категорії стрес (-2,5), нудьга (-2,4), самотність (-2,1). Фактор оцінки характеризує міру емоційного тону сприйняття досліджуваних категорій. Отже, по відношенню до зазначених вітальних категорій, респонденти виявляють найбільш виражене емоційне ставлення. При цьому, очевидним виявляється, що категорії відпочинок, здоров'я, задоволення, щастя, сім'я характеризуються позитивним ставленням, а категорії стрес, нудьга, самотність – негативним.

За фактором сили, що описує потенційність явища, найвищі показники виявлено за категоріями відпочинок (2,5), задоволення (2,4), упевненість (2,3), прихильність (2,2), свобода (2,0) та здоров'я (2,0), найнижчі – за категоріями самотність (-1,6) та нудьга (-1,3). Таким чином, зазначені вітальні категорії відрізняються найбільш високим рівнем психічної стимуляції, що може свідчити їх про високу значущість у системі уявлень.

За фактором активності найвищі оцінки отримані за категоріями відпочинок (2,1), незалежність (1,8), розваги (1,8), стрес (1,6), сім'я (1,5) та спілкування (1,5), найнижчі – за категоріями самотність (-0,9) та нудьга (-0,5). Зазначені категорії мають найбільшу мотиваційну значущість. При цьому, категорії відпочинок, незалежність, розваги, стрес, сім'я та спілкування розкривають

прагнення особистості, а по відношенню до категорій самотність та нудьга спостерігається запобігання (уникнення).

У респондентів 20-45 років, які не палять, за фактором оцінки найвищі показники зафіксовано за категоріями щастя (2,0), прихильність (1,6), відпочинок (1,6), сім'я (1,5), найнижчі – за категоріями куріння (-2,0), стрес (-1,8), самотність (-0,6) та нудьга (-0,5). За фактором сили найвищі показники мали категорії щастя (2,0), упевненість (1,8), свобода (1,6), найнижчі – куріння (-2,1), стрес (-1,5), самотність (-1,0) та нудьга (-1,0). За фактором активності найвищі значення отримані за категоріями упевненість (2,3), щастя (2,1), сім'я (1,8), здоров'я (1,7), найнижчі – за категоріями куріння (-2,3), нудьга (-1,5), самотність (-1,3), стрес (-1,1).

Отримані дані свідчать, що у віковій групі 20-45 років, як у курців так і у респондентів, які не палять, категорії свобода, сім'я, щастя, здоров'я, прихильність, упевненість, спілкування, розваги, незалежність, задоволення та відпочинок знаходяться у позитивному, а самотність, нудьга та стрес – у негативному семантичному полі. При цьому, категорія куріння у курців розташована у позитивному полі за всіма факторами на відміну від респондентів, які не палять, що підтверджує позитивний особистісний сенс паління.

Семантична близькість вітальних категорій у суб'єктивному просторі особистісних значень за співвідношенням факторів оцінки та сили у респондентів 20-45 років показано на рисунках 1-2.

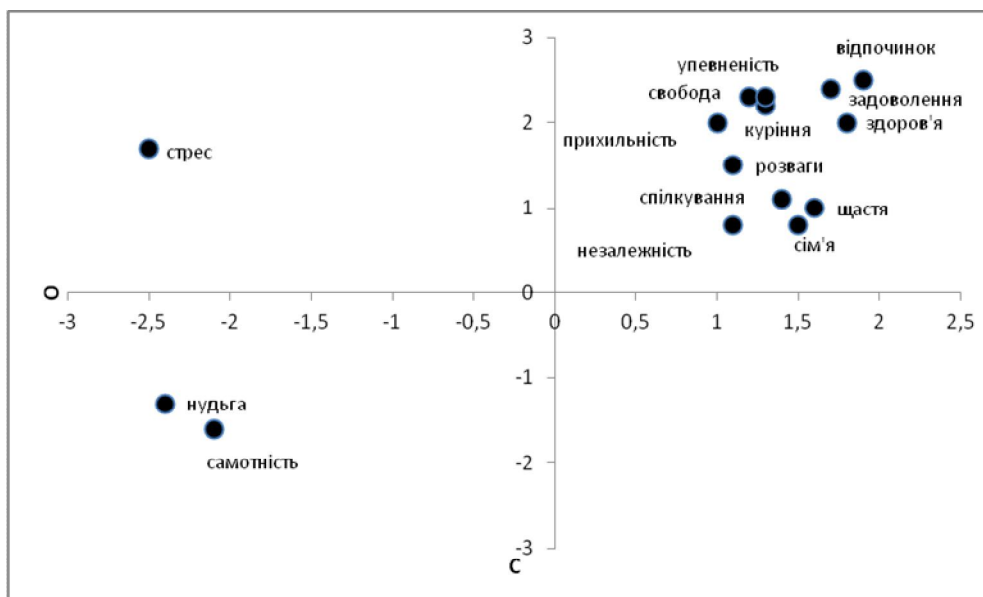

Рис. 1. Семантичний простір вітальних категорій курців (20-45 років)

Як видно на координатній площині, заданій висями «сила-оцінка» (рис. 1), у суб'єктивному семантичному просторі курців 20-45 років, категорії відпочинок, задоволення, упевненість, свобода, куріння, здоров'я, розваги, спілкування, прихильність, щастя, сім'я та незалежність сконцентровані у першій чверті системи координат, що відповідає позитивному емоційному тону та значущості вказаних понять. Категорія стресу характеризується силою та негативною емоційною оцінкою (друга чверть системи координат). Негативне значення за емоційною оцінкою та потенційністю мають категорії самотності та нудьги у груповій свідомості курців 20-45 років. Виявлено високу семантичну близькість категорій упевненість, свобода та куріння, це свідчить про їх асоціативний

зв'язок у системі особистісних значень, що обумовлює стійкість паління. У суб'єктивному сприйнятті куріння знаходиться у тісному зв'язку з упевненістю та свободою. Отже для курців 20-45 років тютюнова адиктивна поведінка пов'язана з прагненням до свободи і забезпечує впевненість у собі.

У досліджуваних 20-45 років, які не палять, так само, як і в групі курців, спостерігається семантична близькість вітальних категорій впевненість та свобода. Можна вважати, що незалежно від паління в уявленні дорослих свобода та впевненість є пов'язаними між собою поняттями. Однак, у курців до цього поля додається «куріння», а у тих, хто не курить ця категорія входить у протилежний простір семантичного поля.

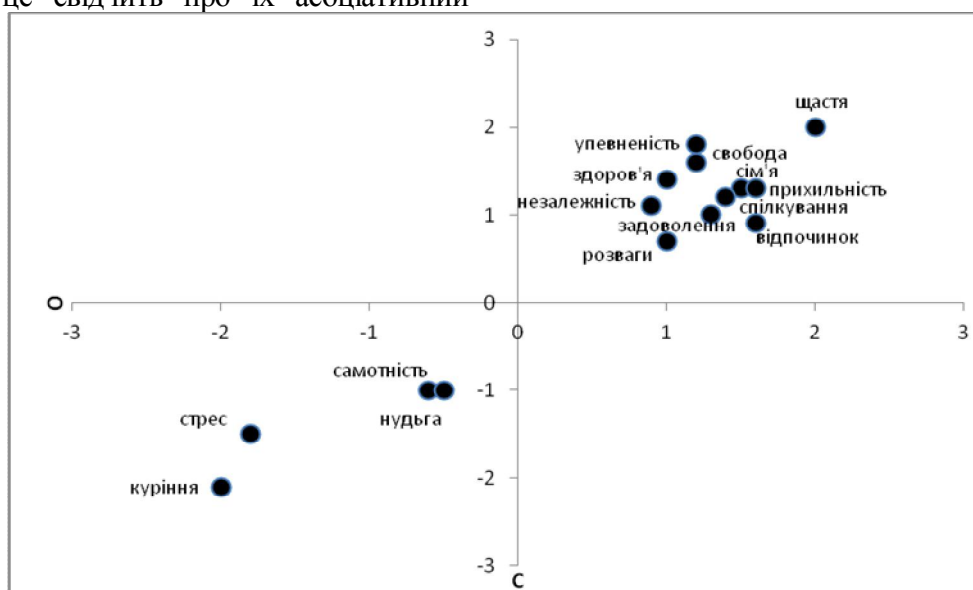

Рис. 2. Семантичний простір вітальних категорій респондентів 20-45 років, які не палять.

Питання психології

У психосемантичному дослідженні системи уявлень респондентів 20-45 років вільних від тютюнопаління на відміну від курців, було встановлено об'єднання категорій сім'я, прихильність та спілкування. Отже, для них сім'я виступає джерелом для спілкування та психологічної близькості, реалізації афіліативних мотивів. Семантична близькість у негативному просторі виявлена

за категоріями нудьга та самотність. Можна припустити, що самотність для респондентів, які не курять, є джерелом негативних психоемоційних станів, зокрема нудьги.

Порівняння результатів дослідження психосемантики вітальних категорій у досліджуваних курців-підлітків за універсальними чинниками оцінка-сила-активність представлено у таблиці 2.

Таблиця 2.

**Показники оцінки, сили та активності вітальних категорій досліджуваних
віком 15-19 років**

Категорія	Оцінка		Сила		Активність	
	К	НК	К	НК	К	НК
Куріння	1,8	-1,0	1,0	-0,5	2,0	-0,3
Свобода	2,2	2,4	1,8	1,5	2,0	2,0
Сім'я	0,8	1,3	0,5	0,5	0,3	0,6
Щастя	2,0	2,5	1,4	2,0	1,5	2,0
Здоров'я	1,1	0,4	0,6	0,4	0,7	0,5
Прихильність	1,0	1,0	0,5	0,9	0,2	1,0
Упевненість	1,7	2,0	0,4	2,3	0,8	2,3
Спілкування	2,3	2,3	2,6	2,4	2,5	1,3
Розваги	1,6	1,9	1,5	1,2	2,2	1,4
Незалежність	1,8	1,8	0,6	1,1	2,0	2,0
Самотність	-1,2	-1,6	-1,0	-0,9	-1,3	-0,8
Задоволення	1,8	1,0	0,8	0,8	1,2	0,9
Нудьга	-1,5	-1,3	-1,0	-1,5	-1,3	-2,0
Відпочинок	1,5	2,0	1,3	0,8	2,0	1,1
Стрес	-2,3	-1,5	1,7	-0,4	0,4	-0,3

Примітка: К – курці, НК – респонденти, які не палять

За результатами дослідження виявлено, що у курців 15-19 років найвищі показники за фактором оцінки мають категорії спілкування (2,3), свобода (2,2), щастя (2,0), незалежність (1,8), задоволення (1,8), куріння (1,8) та впевненість (1,7), найнижчі, як і в старшій віковій групі – категорії стрес (-2,3), нудьга (-1,5), самотність (-1,2). Отже, в поле позитивного емоційного ставлення у підлітків-курців потрапляють не лише ті категорії, що у суспільстві мають позитивну оцінку, а і категорія куріння. Це може свідчити про семантичний зв'язок куріння із задоволенням актуальних потреб. Також слід зазначити, що негативне ставлення до категорій нудьга та самотність характеризуються більш низькими показниками ніж у старшій віковій групі курців, що може бути пов'язане з більш високою соціальною активністю, спрямованою на спілкування, як відучу потребу у підлітковому віці.

За фактором сили найвищі показники в групі підлітків-курців виявлено за категоріями спілкування (2,6), свобода (1,8) та стрес (1,7), найнижчі, як і в старшій віковій групі, – за категоріями самотність (-1,0) та нудьга (-1,0). Таким чином, висока

значущість у системі уявлень категорій спілкування, свобода, стрес, самотність та нудьга відбивають високий рівень психічної стимуляції.

За фактором активності найвищі оцінки отримані за категоріями спілкування (2,5), розваги (2,2), свобода (2,0), незалежність (2,0), відпочинок (2,0) та куріння (2,0), найнижчі – за категоріями самотність (-1,3) та нудьга (-1,3), що відображає високу мотиваційну значущість зазначених категорій. Тобто підлітки-курці прагнуть до спілкування, розваг, свободи, незалежності, відпочинку і куріння, та уникають самотності і нудьги.

За результатами дослідження виявлено, що у респондентів 15-19 років, які не курять, найвищі показники за фактором оцінки отримані за категоріями щастя (2,5), свобода (2,4), спілкування (2,3), впевненість (2,0), відпочинок (2,0), розваги (1,9) та незалежність (1,8) найнижчі – за категоріями самотність (-1,6) стрес (-1,5), нудьга (-1,3), куріння (-1,0). За фактором сили найвищі показники отримані за категоріями спілкування (2,4), впевненість (2,3), щастя (2,0) та свобода (1,5), найнижчі – за категоріями нудьга (-1,5), самотність (-0,9), куріння (-0,5) та стрес (-0,4). За фактором

активності найвищі показники зафіксовано за категоріями упевненість (2,3), свобода (2,0), щастя (2,0) та незалежність (2,0), найнижчі – за категоріями нудьга (-2,0), самотність (-0,8), куріння (-0,3) та стрес (-0,3)

Отримані дані свідчать, що у віковій групі 15-19 років, як у курців так і у респондентів, які не палять, категорії свобода, сім'я, щастя, здоров'я, прихильність, упевненість, спілкування, розваги, незалежність, задоволення та відпочинок знаходяться у позитивному, а самотність, нудьга та стрес – у негативному семантичному полі. Категорії спілкування та свобода виявляються найзначущими позитивно забарвленими стимулами, що

відповідає особливостям вікового розвитку. При цьому у підлітків-курців більшої значущості набувають розваги та незалежність, а у підлітків, що не палять, – щастя та упевненість. Категорія куріння у підлітків-курців, як і у курців старшої вікової групи, розташована у позитивному полі за всіма факторами на відміну від респондентів, які не палять, що також підтверджує позитивний особистісний сенс паління для підлітків-курців.

Семантична близькість вітальних категорій у суб'єктивному просторі особистісних значень за співвідношенням факторів оцінки та сили у респондентів 15-19 років показано на рисунках 3-4.

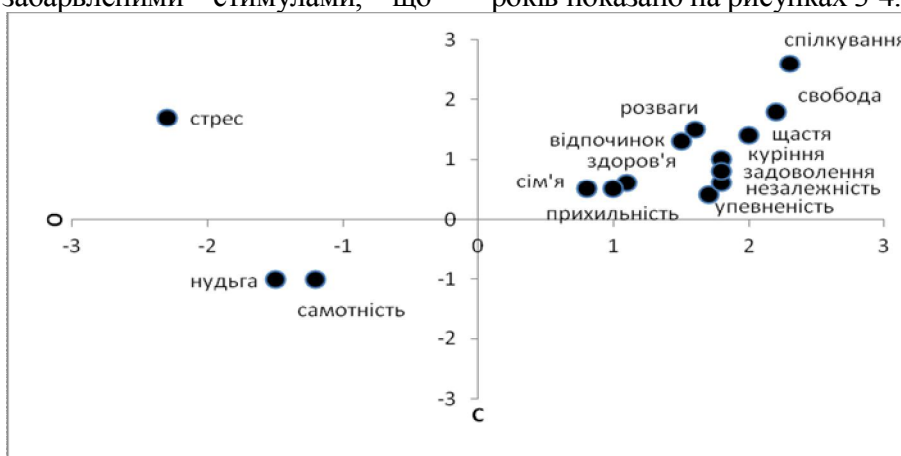

Рис.3. Семантичний простір вітальних категорій курців (14-19 років)

У суб'єктивному семантичному просторі курців 15-19 років (рис. 3), категорії спілкування, свобода, розваги, щастя, відпочинок, куріння, задоволення, незалежність, здоров'я, сім'я, прихильність та упевненість сконцентровані у першій чверті системи координат, що відповідає позитивному емоційному тону та значущості вказаних понять. Категорія стресу знаходиться у другій чверті системи координат семантичного простору та

характеризується силою та негативною емоційною оцінкою. Негативне емоційне забарвлення та низьку потенційність мають категорії самотності та нудьги у груповій свідомості підлітків-курців. Виявлено високу семантичну близькість категорій куріння, задоволення та незалежність, це свідчить про їх асоціативний зв'язок у системі особистісних значень, що може обумовлювати фіксацію тютюнової аддиктивної поведінки.

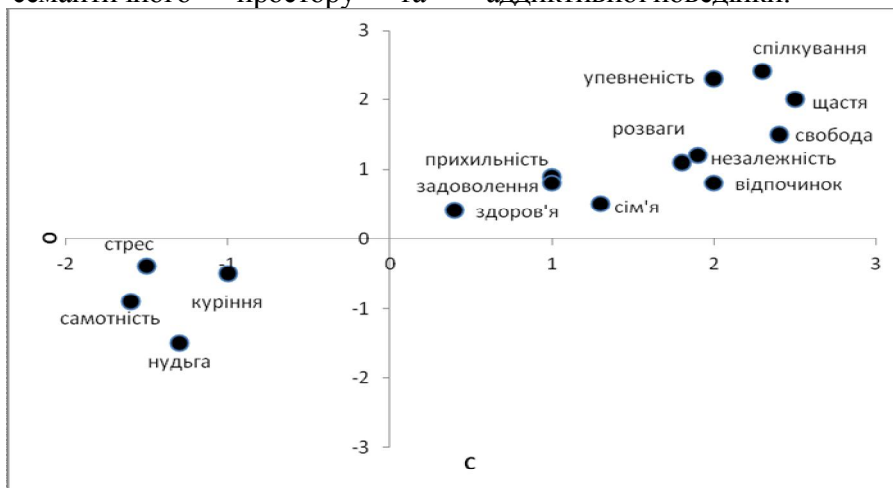

Рис.4. Семантичний простір вітальних категорій респондентів 14-19 років, які не палять

У суб'єктивному семантичному просторі респондентів 15-19 років, які не палять (рис. 4), подібно до даних підлітків-курців, категорії спілкування, свобода, розваги, щастя, відпочинок, задоволення, незалежність, здоров'я, сім'я, прихильність та упевненість сконцентровані у першій чверті системи координат, що відповідає позитивному емоційному тону та значущості вказаних понять. Категорії стрес, самотність, нудьга та паління мають негативне емоційне забарвлення та низький рівень сили у груповій свідомості підлітків, що не курять. У даній групі виявлено семантичну близькість вітальних категорій розваги, незалежність та відпочинок, що свідчить на користь того, що незалежність є джерелом розваг та відпочинку, тобто реалізації підліткової реакції емансипації. Також асоціативний зв'язок виявляють прихильність та задоволення, що пов'язане із актуальністю потреби у афіліації та формуванні перших романтичних стосунків. Таким чином, у підлітковому віці потреба у

задоволенні реалізується через прихильність або куріння.

Висновки. Система уявлень особистості включає систему значень і образи, що їх наповнюють. Категорія куріння у курців всіх досліджуваних вікових груп розташована за всіма факторами у позитивному семантичному полі, що підтверджує позитивний особистісний сенс паління. В семантичному просторі досліджуваних 20-45 років виявлено, що свобода та впевненість є пов'язаними між собою поняттями, але у суб'єктивному сприйнятті курців у тісному зв'язку з ціми категоріями знаходиться куріння. У семантичному просторі підлітків категорія задоволення утворює асоціативний зв'язок із прихильністю або курінням у залежності від тютюнової поведінки, що може обумовлювати фіксацію нікотинової аддикції. Отже куріння у свідомості курця є змістовним, поєднаним із вітальними категоріями, компонентом системи уявлень особистості.

Список літератури

1. Андреева Т. Трудности відмови від куріння: вплив гендерних стереотипів / Т. Андреева // Соціальна психологія. – 2011. – №3(47). – С. 98–108.
2. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь – М.: Мысль, 1988. – 301 с.
3. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф. Е. Василюк – М.: МГУ, 1984. – 200 с.
4. Воронина А. В. Эмоционально-стрессовая психотерапия табачной зависимости / А. В. Воронина, И. С. Рыткис // Міжнародний психіатричний, психотерапевтичний та психоаналітичний журнал. – Київ, 2013. – Т. 6. – № 2 (20). – С. 101–102.
5. Дедух Е. Л. Факторы, влияющие на табакокурение учащихся среднего школьного возраста Москвы / Е. Л. Дедух, Н. А. Ручкина, Н. Б. Мирская // Гигиена и санитария. – 2011. – № 3. – С. 58–62.
6. Запорожец А. В. Избранные психологические труды: В 2-х т. Т. I. Психическое развитие ребенка / Запорожец А. В. – М.: Педагогика, 1986. – 320 с.
7. Зубченко С.О. Тютюнокуріння: вплив на здоров'я молоді / С.О. Зубченко // Львівський медичний часопис. – 2011. № 1. – С. 112–120.
8. Косарева, Т.Е. Психосемантический подход к исследованию индивидуального сознания : методические рекомендации / Т.Е. Косарева, Р.Р. Куткина. – Витебск: УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2009. – 61 с.
9. Красовський К.С. Динаміка поширеності тютюнокуріння серед дітей та підлітків в Україні / К.С. Красовський, А.А. Григоренко, Т.І. Андреева // Україна. Здоров'я нації. – 2013. – №1(25). – С. 85–90
10. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев – М.: Смысл, Академия, 2005. – 352 с.
11. Пархоменко Л.К. Медичні та соціальні аспекти тютюнопаління у підлітків. / Л.К. Пархоменко, А.В.Єщенко // Современная педиатрия. – 2012. – №7(47). С.215–218.
12. Петренко В.Ф. Основы психосемантики / В.Ф. Петренко. – СПб.: Питер, 2005. – 480 с.
13. Посудін Ю. І. Куріння: історичні, наукові, медичні та соціальні аспекти / Ю. І. Посудін // Довкілля та здоров'я. – 2010. – № 4. – С. 28–32.
14. Психология мышления / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Ф. Спиридонова, М. В. Фаликман, В. В. Петухова. – М.: АСТ, 2008. – 672 с.
15. Риткіс І. С. До питання про копінг-стратегії у студентів зі звичкою до паління та ініціальним етапом формування нікотинової залежності / І. С. Риткіс, О. В. Гуркова // Архів психіатрії. – Київ, 2013. – Т. 19. – № 1 (72). – С. 199.
16. Серкин В. П. Методы психологии субъективной семантики и психосемантики / В. П. Серкин. — М.: ПЧЕЛА, 2008. — 382 с.

17. Табачніков С. І. Аддиктивна поведінка при вживанні психоактивних речовин підлітками як медико-соціальна проблема сучасності: передумови формування станів залежності / С. І. Табачніков, Є. М. Харченко, Г. А. Приб, А. М. Вієвський, Ю. А. Войтенко, К. А. Власова, О. В. Вороніна, І. С. Риткіс // Міжнародний психіатричний, психотерапевтичний та психоаналітичний журнал. – Київ, 2013. – Т. 6. – № 1 (19). – С. 84–96.

18. Табачніков С. І. Сучасні проблеми тютюнопаління і нікотинової залежності та їх профілактика й лікування / С. І. Табачніков, І. С. Риткіс, А. Ю. Васильєва та інші. // Науково-інформаційний вісник АНВО України. – 2013. – № 3 (86). – С. 48–55.

19. Шмелев А. Г. Психодіагностика личностных черт / А. Г. Шмелев – СПб: Речь, 2002 – 480 с.

20. World Health Organization. WHO report on the global tobacco epidemic, 2011: warning about the dangers of tobacco / World Health Organization. – Geneva, 2011. – 341 p.

*Kramchenkova V. O., associate professor of department
Sosin I. K., professor, chief of the department*

AGE FEATURES OF PSYCHOSEMANTICS VITAL CATEGORIES OF SMOKERS

The article deals with the age features of social and psychological factors and mechanisms of smoking. The substantial component of consciousness and the place of smoking in the semantic space of smokers of different ages were studied. The age peculiarities of the system of subjective views on vital categories that characterize the main spheres of life and self-identity were submitted.

It is shown that the category of smoking among smokers of all age groups are located in a positive semantic field (on all factors), which confirms the positive personal sense of smoking. The semantic space in the age of 20-45 years showed that freedom and confidence are interconnected concepts, but in the subjective perception of smokers in close connection with these categories is smoking. In the semantic space of teenagers the category pleasure form an association with the affection or smoking tobacco depending on the tobacco behavior that may cause the fixation of nicotine addiction.

Keywords: age, smoking, Psychosemantic space, subjective perceptions, personality sense.